

Bəhrüz NİFTƏLİYEV

AZƏRBAYCAN TELEVİZİYASININ İNKİŞAFINDA HEYDƏR ƏLİYEVİN ROLU

РЕЗЮМЕ

Журналистика в истории человечества нашла свой путь и развиваясь, превратилась в развитую социальную систему. Поначалу все писалось. Затем создали электронное медиа. Как мы знаем, профессия журналиста сложная, и к тому же ответственная. Формирование профессиональной этики в азербайджанской журналистики приходится на XX век. Сегодня тоже очень важна профессиональная этика журналиста.

Ключевые слова: культура речь, электронное медиа, оригинальные передачи, политика языка, этика журналистика

SUMMARY

Journalism developed a certain stage of human society and it became a social system gradually with developing. The first media appeared, then formed electronic media. The first electron media is radio and it was created about 1 century ago. As we know, the profession of journalist is difficult, risky and requires a lot of responsibility. The formation of professional ethics of journalism in Azerbaijan goes far back to the XX century. Later, our writers followed this principle as well.

Key words: language policy, speech culture, original programme, journalistic ethics

Müasir dövrdə televiziya ən təsirli informasiya vasitəsidir. Türk tədqiqatçısı Ridvan Bülbül çox haqlı olaraq qeyd edir ki: "Televiziya danışığı və hadisəni görüntülərlə, göz önünə gətirməklə mətbuatın kəşf edilməsindən bəri xüsusi qiymətləndirilən bir texniki vasitədir" (1.s.83). "Şehirli güzgü" adlandırılan televiziyanın respublikamızda fəaliyyətə başlamasının 60 illik yubileyi yaxın günlərdə tamam olacaq. Bu 60 illik fəaliyyətdə televiziya çox çətin və şərəfli bir inkişaf yolu keçib. Onun ölkəmizdə inkişaf etməsində istər ötən əsrin 70-80-ci illərində, istərsə də yenidən müstəqilliyimizin bərpa olduğu illərdən sonrakı dövrdə ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin çox böyük rolu olub.

Ulu öndər respublikamızda mətbuatın, xüsusən də televiziyanın qabaqcıl dövlətlərin mütərəqqi ənənələrinə əsaslanmaqla, eyni zamanda, xalqın tarixi-milli xüsusiyyətlərini qorumaqla inkişaf etməsini vacib sayırdı. Onun milli-mənəvi dəyərlərlə bağlı verdiyi bəyanətlər, imzaladığı sərəncamlar Azərbaycan mediasının ayrıca mövzusunə çevrildi. Burada jurnalistin peşə etikası da əsas mövzulardan biri oldu. Azərbaycan jurnalistikasında 1990-cı illərin əvvəllərindən özəl sektorun yaranması ilə sayca çoxalan KİV peşə etikası problemini mütləq şəkildə gündəmə gətirdi. Onu da qeyd edək ki, jurnalistin peşə əxlaqı ilə onun peşə borcu bir-birinə çox yaxındır. Tele verilişlərdə isə bu daha mühüm əhəmiyyət kəsb edən məsələdir.

Televizor XX əsrin əvvəllərinin elmi kəşfindən XX əsrin ortalarından məişət predmetinə çevrilmişdi. "Televiziyanın tam inkişafı ilə bəşəriyyət Qutenberq erasından Markoni-Popov erasına keçdi" (3.s.552). Elektron KİV-in başqa sahələri nə qədər güclü inkişaf etsə də "bu günüçün televiziya qəzetdən də, radiodan da, digər dərgilərdən də daha ölkəm bir kütləvi informasiya vasitəsi olaraq öz imkanlarını göstərməkdədir" (2.s.299).

1960-70-ci illərdə respublikamızda televiziyanın texniki imkanlarının çox ciddi inkişaf dövrü olduğu kimi telejurnalistikanın da tam formalaşma dövrü idi. Bax belə bir zamanda respublikaya rəhbərlik edən H.Əliyev başqa sahələrdə olduğu kimi bu sahədən də qayğısını əsirgəmədi. Yayılan verilişlərin daha keyfiyyətli olması üçün dövlət tərəfindən yüksək səviyyədə tədbirlər həyata keçirildi. Bu proses əsasən 1991-cı illərdən sonrayən müstəqilliyimizin bərpasından və H.Əliyevin 1993-cü ildən sonra yenidən hakimiyyətə gəlişindən sonra daha yüksək səviyyədə həyata keçirildi. Televiziya yayımı haqqında qanunlar qəbul edildi, sərəncamlar verildi. Özəl tele kanalları yaradıldı, senzura ləğv edildi.

Ölkəmizin uzun illər totalitar Sovet cəmiyyəti daxilində yaşamasına baxmayaraq, müstəqilliyimizi bərpa etdikdən cəmi beş il sonra ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən 8 avqust 1998-ci ildə "Qlavlit"-in - Senzura idarəsinin ləğv olunması kimi cəsarətli və vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu yönündə mühüm qərar qəbul edildi. 7 dekabr 1999-cu ildə isə Azərbaycan Respublikasının prezidenti, cənab Heydər Əliyev tərəfindən "Kütləvi informasiya vasitələri haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu imzalanaraq qüvvəyə mindi. 2003-cü ildə isə beynəlxalq təcrübənin daha bir öncül nümunəsindən yararlanaraq cəmiyyət, dövlət orqanları və kütləvi informasiya vasitələri arasında münasibətlərin ictimai tənzimlənməsi mexanizmi kimi Mətbuat Şurası yaradıldı. MŞ keçən dövr ərzində KİV-in bütün əlaqəli institutlarla münasibətlərinin ictimai mexanizm olaraq tənzimlənməsi yönündə mühüm orqana çevrilib.

Televiziya kütləvi informasiya vasitəsi olsa da, hər bir verilişin baxılması mütləq kütləvi xarakter daşıyır. Zaman amilindən, asudə vaxtın səmərəli bölüşdürülməsindən danışdığımız bir vaxtda uşağdan tutmuş böyüyədək geniş bir auditoriyanı verilişlərin hamısına baxmağa vadar etmək faydasızdır. Hər bir televiziyanın ən başlıca işi beş verənəri tamaşaçıya çatdıran xəbər proqramlarıdır. Müəyyən xəbər qurşaqları kimi verilən xəbərlərlə yanaşı, xüsusi olaraq hazırlanan xəbərvermə məzmunlu xüsusi xəbər verilişləri televiziyanın informasiya çatdırma qurumlarıdır.

"Tele məlumatların istehsalı prosesinin labüd nəticəsi olan şifahi (verbal) və vizual şərhlərdən başqa, tex xəbərlərdə qismən yozum (interpretasiya) payı vacib sayılır. İ. Fəhri fikrinə, "yaxşı reportyor, sadəcə hadisənin gedişini nəql etmir, o, məhz hadisənin mənasını izah edir" (47,127). Beləliklə, hadisələrin, qəhrəmanların və hadisədəki tərəflərin (fakt və detallar) seçilməsi həmişə mövcud olur. Ancaq bu, televiziyanın informasiya proqramlarının siyasi çağırış xarakteri daşmasına haqq qazandırır. Televiziya yeniliklərindən ictimai fikrin formalaşmasında alət kimi istifadə olunur. Jurnalistlər oliqarx və siyasətçilərin maraqları çərçivəsində fəaliyyət göstərərək bəzən sadə vətəndaşların

ehtiyaclarını unudurlar. Belə olan halda, mətbuat cəmiyyətdən gözlədiyi və “lazımı” reaksiyanı almağa həmişə müvəffəq olmur. Bu mənada ANS-in “Hesabat”ını uğurlu layihə kimi dəyərləndirmək olar. Təkcə xəbər başlıqlarına nəzər yetirsək verilmiş müəllifi Mir Şahin Ağayevin timsalında bir jurnalistin hadisələrə dəqiq və qərərsiz mövqeyini görmüş olarıq. Günəşli yatağında baş vermiş faciədən bəhs edən “İpdən asılan ömürlər və ölümlər”, Nadaran ixtişaşlarının təhlilə çəkildiyi “Çətin keçid postu”, Türkiyə ilə Rusiya arasında gərginləşən münasibətlər dönməndə Azərbaycanın mövqeyinin vacibliyindən söz açılan “Biz kimin tərəfində olmalıyıq” sərlövhəli xəbərlər tamaşaçını həm cəlb edir, həm həyəcanlandırır, həm də hadisələri sanki mərkəzə daşıyır. Seyirci təqdim olunan sujetlər sayəsində hadisələrdən ətraflı şəkildə xəbər tutur. “Peşəkar üslubun yaradıcı mühitdə formalaşdırma bildiyi ictimai üslub, yalnız kütləyə - çoxluğa aid olan qlobal problemin bədii həllini təqdim etdikdə sosial sifarişini yerinə yetirir” (2,163). Yeri gəlmişkən bir faktı da qeyd edək ki, ANS-TV-nin də H.Əliyevin çox böyük rolu olmuşdur.

Elektron KİV sahəsində ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən qəbul edilən mühüm qərarlardan biri də televiziya və radioaların fəaliyyətinin geniş hüquqi bazasının yaradılması ilə bağlıdır. Belə ki, 2002-ci il iyunun 25-də “Televiziya və radio yayımı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edildi. Həmin Qanunun tətbiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2002-ci il 5 oktyabr tarixli Fərmanının 1-ci bəndi ilə Milli Televiziya və Radio Şurası yaradıldı. Bu gün ölkəmizdə 30-dək mərkəzi və regional televiziya və radionun fəaliyyət göstərməsi, bu sahədə plüristik cəmiyyətin mövcudluğu məhz Heydər Əliyevin KİV-lə də bağlı uzaqgörən siyasətinin bariz göstəricilərindən sayılır. H.Əliyev ölkə həqiqətlərinin dünya ictimaiyyətinə daha dolğun çatdırılması üçün bu sahədə həm kəmiyyət, həm keyfiyyət dəyişiklikləri baş verdi. Məhz bu illər ərzində Azərbaycan televiziyasının qlobal informasiya konteksinə sürətli inteqrasiyası qeyd olunmalıdır: ölkəmizdə baş verən hadisələr “on line” rejimində, dünya informasiya agentliklərinin lentlərində və elektron media vasitələrində əks olunmağa başladı.

ƏDƏBİYYAT

1. Dadaşov A. Ekran dramaturgiyası: mövzu, struktur, üslub, janr. Bakı, “Təhsil”, 1999, 224 s.
2. Ridvan Bülbül. Genel Gazetecilik. Ankara. Kızılay. 2000
3. Oya Tokgöz. Temel Gazetecilik. İmge kitabevi. Ankara. 1994
4. Məmmədli Cahangir. Jurnalistikanın nəzəriyyəsi və təcrübəsi (Dərslik) Bakı. 2013
5. Теленовости: секреты журналистского мастерства (Реферат книги Юю Фенга «Теленовости, радионювости». –Сент-пол, 1985) Москва, 1994, 144 с.